

ÜNİVERSİTENİN MİSYONU

José Ortega y Gasset (9 Mayıs 1883-18 Ekim 1955) Madrid ve Alman üniversitelerinde okudu. 1910'da doğduğu kente (Madrid) dönerek metafizik profesörü oldu. Çeşitli dergiler çıkararak İspanya'da kültür ve edebiyatı yeniden canlandırma hareketinde önemli bir isim oldu. *La Revista de Occidente* bu dergilerin en tanınmışıdır. İç savaşın çıkmasıyla İspanya'dan ayrılan Ortega y Gasset, önce Fransa sonra Arjantin'de yaşadı.

Yaşamının son yıllarında tekrar İspanya'ya döndü ve 1955'te Madrid'de öldü. Ne söylediği kadar nasıl söylediğine de önem veren bu İspanyol filozof, Camus'ye göre "Nietzsche'den sonra belki de en büyük Avrupalı yazar"dır.

Bir *aficionado*'dur. Bir entelektüel *torero* olma eğilimindedir. Bir felsefeci olarak çok fazla hayata ilişkindir. Bu yüzden hep eleştirilir. Ama o, susmak ve salt felsefe yapmak yerine hep konuşur. Her şey üzerine: Aşk, kadınlar, İspanya, Anne de Noailles'in şiiri, Roma İmparatorluğu, nüfus patlaması ve başka ne varsa.

Bir sürgün ama ülkesinin geçmişiyle, bugünüyle ve yarınıyla samimiyetle ilgili bir İspanyol: Avrupa'da da kendini evinde hissedeen bir dünya insanı. Çünkü Ortega y Gasset, bir âşık, bir konser izleyicisi, bir boğa güreşi meraklısı, bir magazin okuru aynı zamanda.

Başlıca yapıtları: *Adán el parasío* (1910: Âdem Cennette), *Meditaciones del Quijote* (1914: Kişot Üzerine Düşünceler), *El tema de nuestro tiempo* (1923: Çağımızın Konusu), *España invertebrada* (1922: Omurgasız İspanya), *La Rebelión de las masas* (1929: Kitlelerin İsyanı).

Ortega y Gasset'in bitiremediği büyük yapıtının derslerinde de kullandığı uzun bir bölümü 1957'de *El hombre y la gente* (İnsan ve Adamlar) adıyla yayımlandı.

Neyyire Gül Işık Ortaöğrenimini *İstanbul İtalyan Lisesi'*nde, yükseköğrenimini İtalya'da *Floransa Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'*nde yaptı.

Yurda dönünce *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'*ne *Okutman* olarak girdi (1971). Akademik kariyerini aynı kurumda gerçekleştirdi. 1982'de yeni kurulan *İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'*nın, 1986'da yeni kurulan *İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'*nın yönetimine atandı. Bu görevlerini 1997 güzüne değin arasız sürdürdü.

*Madrid Complutense Üniversitesi'*nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor, yazarlık ve çevirmenlik uğraşını sürdürüyor.

Montale'nin Yür Evreninde Anlamsal Yapılar (1978) ve *İspanya, Bir Bađka Avrupa* (1991) başlıklı kitaplarından başka, çoğu İstanbul'da çıkan bilim, düşün ve edebiyat dergilerinde İspanyol ve İtalyan edebiyatı ve dilbilim konulu çok sayıda inceleme yazısı yayımlandı.

Başlıca çevirileri: İ. Svevo'dan *Zeno'nun Bilinci* (Azra Erhat Çeviri Ödülü) ve *Yağlılık*, İ. Calvino'dan *Varolmayan Şövalye*, L. Sciascia'dan *Oyunun Kuralı*, Juan Goytisolo'dan denemeler (*Yeryüzünde Bir Sürgün* –seçki–, 1993), Ortega y Gasset'ten denemeler (*Tarihsel Bunalım ve İnsan* –seçki–, 1992), *İnsan ve Herkes* (1995).

*José Ortega y Gasset'in
YKY'deki öteki kitapları:*

Sevgi Üstüne (1995)
Avcılık Üstüne (1997)

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

ÜNİVERSİTENİN
MİSYONU

ÇEVİREN:
NEYYİRE GÜL IŞIK

Cogito - 76
ISBN 975-363-202-9

Üniversitenin Misyonu / José Ortega y Gasset
Özgün Adı: Misión de la Universidad
Çeviren: Neyyire Gül Işık

1. baskı: İstanbul, Eylül 1998

Kapak Tasarımı
Faruk Ulay - Kaan Savul

Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1998

© Herederos de José Ortega y Gasset
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Plaza E Blok Manolya Sokak 1. Levent 80620 İstanbul
Telefon: (0 212) 280 65 55 (pbx) Faks: (0 212) 279 59 64
<http://www.ykykultur.com.tr>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ • 7

BİRİNCİ BÖLÜM

I Reform Kararlılık İster • 21

II Temel Sorun • 31

III Öğretimde Tutum İlkesi • 46

IV Üniversite ‘İlkin’ Ne Olmalı:

Üniversite, Meslek ve Bilim • 52

V Kültür ve Bilim • 57

VI Üniversite ‘Başkaca’ Ne Olmalıdır • 67

İKİNCİ BÖLÜM

Bir Üniversite Dörtyüzüncü Yılı Kutlarken • 75

“Bulaştırma Yoluyla Eğitim” • 89

Manzara Eğitimi • 98

Notlar • 103

Çevirmen Notları • 107

Kaynakça • 109

Önsöz

“Bilge kendi öğretisinin tutsağıysa eğer, ona nasıl yaáamdan söz edebilirim ki?”

(Chuang Tse)

Bu kitapta sizlere José Ortega y Gasset’in (1883-1955) üniversite kurumu, üniversite reformu, yükseköğretimin içeriği konularında düşüncelerini açıkladığı temel nitelikli iki yazısıyla, eğitimde felsefenin ve doğa görünümlerinin payını irdeleyen iki özgün yazısını sunuyoruz.

Amacımız, Türk okuruna Ortega’nın düşüncesinin yeni bir boyutunu tanıtmamız yanı sıra, bu güncel ve ivedi sorun üstüne ülkemizde haylidir yapılan tartışmaları çağdaş bir Avrupalı öğretim üyesi ve eğitmenin özgün, sorgulayıcı ve esinleyici yaklaşımıyla zenginleştirmek.

Ortega’nın, ülkesi siyasal çalkantılarla sarsılır, yükseköğrenim kurumları uzun süredir reform sancıları çekerken verdiği konferansların metinlerini ve yayımladığı yazıları içeren bu sayfalarda, Batı üniversitelerinde daha sonraki yıllarda benimsenen ve bugün yerleşmiş bulunan bazı yenilikleri ilk kez önermesi bir yana, felsefi yaklaşımı bugün de üzerinde düşünmeye değer.

Nitekim öğrenci eylemlerinin şiddetli bir ivme kazandığı 1968 yılında Floransa’da, İtalyan eğitim uzmanı Vincenzo de Tomasso, Ortega’nın düşüncelerinin tarihsel bağlamı aştığına dikkati çekiyor ve “Üniversitenin misyonu” üstüne şu yorumu yapıyordu:

“Bugün geçmişte kalan tarihsel durumlardan doğmuş ve içinde bulunduğumuzdan hayli farklı bir toplumsal bağlamda ileri sürülen bu fikirlerin güncelliğini yitirdiğini, hepten aşıldığını düşünmek yanlış olur. José Ortega y Gasset’in neredeyse kırk yıl önce, üniversite konusunda söylediklerini bugün yeniden durup düşünmekte yarar var.”¹

Daha da ilginç, ondan ondört yıl sonra, Mortimer Adler ABD’de temel eğitim konusunda köklü reform tasarısını hazırlarken bir esin kaynağının da Ortega olduğunu² belirtiyor ve ülkesinin yükseköğretim kuruluşlarında “iki kültürün –bilim ve insanbilimleri– çatışmasına *değil*, düpedüz kültürün ölümüne tanık olduğunu” ileri sürerken, İspanyol düşünürün ileri görüşlülüğünü hayranlıkla anıyordu:

“O bunların tümünü daha 1930’da söylemişti! Amerikan yükseköğretim kuruluşlarının bugünkü halini bilen herkes, 1982’de durumun ne denli kötüye gitmiş olduğunun farkındadır. Ortega uzmanlaşma illetine 1930’da doğru tanıyı koymuştu; ancak giderek ne ağır sonuçlar doğuracağını, yüksek okullarımızdan, üniversitelerimizden ve toplumumuzdan kültürün yok olacağını, aradan elli yıl geçince illetin amansızlaşacağını öngörememişti (..) Aristoteles’in *Paideia* diye adlandırdığı, kültürlü kişinin sahip olduğu ve eski Yunan’dan 19. yüzyılın sonlarına değin Batı uygarlığının cankurtaran simidi olan bilgi yok artık.”³

20. yüzyıl düşününün kimi temel yönelişlerini önermiş olması bir yana, Ortega’yı bizim güncelliğimiz açısından anlamlı kılan özelliği, kanımızca, düşüncesini geliştirirken ülkesinin özgün tarihsel bağlamından kopmadan, hatta o bağlamdan yola çıkarak, evrenselliği yakalamasından kaynaklanıyor. Nedeni düşüncesini gerçekçilikle bireye ve onun varoluşunun kaçınılmaz ortam koşullarına odaklamış olması.

İster gazete yazısı, ister seminer ya da konferans metinleri, ister deneme olsun, Ortega’nın yapıtlarında bu üç boyutu –bireysel, ulusal, evrensel– *insan* kavramında –ama belli bir tarihsel-toplumsal bağlamda konumlanmış insan–, bir arada buluyoruz; yer yer biri ya da öbürü öne çıkabiliyor, ama sürekli olarak birbirlerini çağrıştırıyorlar.

İspanyol insanını kendi tarihsel ortamında ve kültür geleneklerinde, ama Avrupa ile ortak geçmişi ve geleceği çerçevesinde ele alıyor Ortega; başlıca kaygısı da eğitim. Marburg'daki öğrencilik yıllarında kendisini en çok etkileyen hocası Paul Natorp'un izinde, eğitimi aydınının ahlaksal-toplumsal yükümlülüğü, sorumluluğu, hatta başlıca işlevi sayıyor. Yaşamı boyunca tarihsel bunalımının değişik aşamalarına tanık olduğu ülkesi İspanya'nın sorununu bir eğitim sorunu, eğitimi ise her şeyden ve her şeyden önce, bireyi hayatını anlamlı kılacak ve yüceltecek *güncel bir yaşamsal kültür felsefesine yöneltmek* olarak görüyor.

İspanya'da eğitim sorununun çözümü için Ortega daha *La pedagogía social como problema político*'yu (*Siyasal bir sorun olarak toplumsal eğitim*) kaleme aldığı 1910'lardan başlayarak, birbirinden ayrılmayan iki yönlü bir değişimi hedefliyordu: bireylerin ve toplumun değişimini. Toplumu onu oluşturan bireyler yoluyla etkilemeye yönelen düşünür, aynı zamanda toplumsal çerçevede istenen düzeye erişilmedikçe bireysel eğitimin yetersiz, güdük ve yalıtılmış kalacağına kesin bilinciyle, öğretmenlik misyonunu ömür boyu üç düzlemde –gazete yazılarıyla, halka açık konferanslarıyla, Madrid Üniversitesi'ndeki yoğun akademik etkinliğiyle– sürdürerek, İspanyol toplumunun her kesiminde yer alan bireylere ulaşmaya çabaladı. Ortega'nın tüm yapıtı, siyasal alana girdiğinde bile, en geniş biçimiyle bir 'toplumsal eğitim tasarımı' olarak tanımlanabilir:

“Madem ki eğitim bir gerçek durumu, kafamızdaki üstün bir tasarıma göre değiştirmektir ve eğitim ancak toplumsal olabilir, öyleyse eğitim toplumları değiştirme bilimidir. Buna eskiden politika derdik: şimdi politika bizim gözümüzde toplumsal eğitime dönüşmüş bulunuyor.”

Bu bağlamda ilk olarak 1907'deki bir yazısında, Ortega zamanın Bakanlarından birinin kral buyruğuyla İspanyolların görenek ve davranışlarını değiştirmeye kalkışmasını keskin bir dille eleştiriyor, halkın kültürden, yönetici sınıfların ise ahlaktan nasibini almamış olduğunu ileri sürüyordu. Her ne kadar halkın davranış ve görenekleri eleştirilebilir nitelikteyse de, bunu yasayla sağlamak olanaksızdır, diyordu: görenek ve davranışlar insanların yaşamın değişik olayları karşısındaki alışıl-

miş tepki biçimleridir ve o tepki halkın karakterine uygun olarak kendini gösterir. Bir halkın göreneklerine nitelik kazandırmak için ilkin onu oluşturan bireylerin karakterini iyileştirmek şarttır. Görenekler yasayla düzeltilemez, reform ancak bireysel karaktere uygulanabilir, ona uygulanmalıdır. Bu da olsa olsa eğitim ve kültür yoluyla yapılabilir; ama hazır davranış modelleri ve kültür kalıpları sunarak ya da dayatarak değil, bireyi kendi ortamından kaynaklanan yazgısı doğrultusunda, kendi özgün içsel gerçeğini geliştirmeye yönelterek:

“Ben yalnızca anlayış biçimleri sunuyorum, olgulara, insanlara, nesnelere yeni bakış açısı olanakları. Okuru onları kendi başına denemeye çağırıyorum, onların verimli görüşler sağlayıp sağlamadığını kendince sınınsın, doğru mu yanlış mı olduklarına kendi yüreğinde, içten bir deneyimle, kendi karar verebilir ancak.”

1934’te Husserl’in “yeni İspanya’nın eğiticisi” olarak nitelendiği Ortega’nın İspanyol kültürüne katkısı çok geniş kapsamlı. Madrid Üniversitesi’nde, 1910’da başladığı ve çeyrek yüzyılı aşkın süren metafizik hocalığı sırasında, İspanyol felsefi düşüncesinin temelini oluşturdu. Ayrıca yayımını bugün de arassız sürdüren ve ülkenin en nitelikli düşün dergilerinden biri olan *Revista de Occidente*’yi kurmakla, İspanyol üniversitesine ve düşünce hayatına yetkin bir yayın organı sağladı. Gerek derslerinde ve konferanslarında, gerekse yayımlarında Husserl, Scheler, Russell, Weber, Keynes, Jung, Wegener, Einstein ve yeni Avrupa kültürünün başka birçok önde gelen temsilcisini tanıtarak, ülkesine Avrupa ile eş yeni düşünce ufukları açtı.

İngiliz tarihçisi W. Woodruf, Ortega için “Onu filozof diye mi nitelemek daha yerinde olur, yoksa tarihçi, bilim adamı, sanatçı, gazeteci, diplomat, devlet adamı, yazar, yazın eleştirmeni, eğitimci mi, yoksa bunların hepsi mi, hâlâ bilmiyorum” dedikten sonra şu sonuca varıyordu:

“Ortega’nın önemi kesin gerçekler sunmaktaki ustalığından kaynaklanmıyor. Tersine, cesur ve hayalci ruhunu, gerçeğin yolu saydığı şeyi başkalarına göstermekte kullanmıştı. O yüzden fikirleri gelecekte de insan ve yaşamsal konumu üstüne yeni ve derin anlamlar üretilmesine yarayacaktır.”⁴

Ortega'nın kapsamlı ve karmaşık ilgileri de, gazetecilikten siyaset adamlığına uzanan uğraşları da bir tek anahtarda okunabilir: *eğitim kaygısı*. Ve eğitim kaygısı onun için yurt sevgisiyle, içinde doğduğu topluma karşı sorumluluk bilinciyle eşanlamlıydı. İspanya'da aydın kuşaklarının bu bilinci çok güçlü olarak duydukları bir dönemin insanıydı; kendisi bu durumunu 1934'te Almanlar için yazdığı *Önsöz*'de⁵ şöyle açıklamıştı:

"Başka ülkelerde belki de bireylerin zaman zaman kendilerini ulusal sorunlardan soyutlamalarına izin vardır: Fransızlar, İngilizler, Almanlar yerleşik bir toplumsal çevre içinde yaşarlar. Yurtları kusursuz toplumlar sayılmaz belki, ama tüm temel işlevleri güvenceye alınmış, işlerliği olan kurumların hizmet gördüğü toplumlardır. Alman filozofu –gerçi ben öyle yapsın demiyorum ama– Almanya'nın nereye gittiği sorunuyla ilgilenmeyebilir; kendi yurttaş yaşantısı, kendisinin duruma el koymasını gerektirmeden tümüyle örgütlenmiş bulunmaktadır (...); seçim zamanı gidip oyunu verdikten sonra iradesinin çarpıtılacağından korkmadan gerisin geri çalışma odasına döner. Bitimsiz tanrısal gerçeklerin denizinde yelken açmasını, ömrünün yirmi yılını yalnızca sonsuzluğu düşünerek geçirmesini kim engeller ki Alman filozofunun?

"Bize gelince, durum pek farklıdır: ulusal kaygılardan sıvışmak isteyen İspanyol günde on kez onların ağına tutsak düşecek, sonunda anlayacaktır ki, Bidasoa ile Cebelitarık arasında doğmuş biri için bir numaralı, dört dörtlük, kaçınılmaz sorun İspanya'dır."

En genç yaşından başlayarak, Ortega, ülkesine keskin bir bilinç ve pek belirgin bir amaçla yönelir: ulusal illetlere tanı koymak ve olası çareleri belirtmek. O çarelerin tümüne genel olarak 'eğitim' adı verilebilir.

Eğitim, bireye odaklı başlayan ve toplumu hedefleyen eğitim, *nerede* ve *nasıl* gerçekleştirilebilir? Ortega'nın, çeyrek yüzyıl içinde, yaşamının ve İspanya tarihinin değişik evrelerinde bu sorulara değişik açılardan yaklaşımları bu sayfalarda yer alıyor.